

מר בר רב אשי מתקיף וסובר שפטור משבועה, שהרי זה כמשיב אבידה, שהרי העדים מסייעים לו ואילו רצה היה יכול לומר פרעתי הכל כדבריהם. כאמור, הלכה כרבי אבא.

דף קכט

- ר. א. המחלק נכסיו על פיו והזכיר בצוואתו לשון מתנה עם לשון ירושה, האם דבריו קיימים?
 ב. שכיב מרע שאמר 'נכסי לך ואחריך לפלוני' והראשון ראוי ליורשו — האם יש לשני זכיה בנכסים?
 א. כאמור לעיל (קכו), אין אדם יכול להוריש נכסיו שלא כדין ירושה שאמרה תורה, אלא אם נותנם במתנה. מלבד לרבי יוחנן בן ברוקא, יכול אדם להנחיל נכסיו לאחד מן הראויים ליורשו. הזכיר בתחילת דבריו או באמצעם או בסופם לשון מתנה — דבריו קיימים, אף אם הזכיר עמה לשון ירושה.
 נחלקו אמוראים האם דין זה אמור רק כשמחלק שדה אחת לאדם אחד (רב דימי בשם ריו"ה; רב המנונא), או אף בשתי שדות לאדם אחד או שדה אחת שמחלקה לשני בני אדם, גם בזה מועיל כשכתב לאחד לשון מתנה ולאחר לשון ירושה (רבי אלעזר; רב נחמן). או אפילו בשתי שדות לשני בני אדם מועיל (רבין בשם רבי יוחנן; רב ששת). וכן הוכיח רב אשי מהברייתא. הלכך אם אמר תנו שקל לבני, ואם מתו יירשו אחריהם — דבריו קיימים, מתוך שאמר לשון מתנה לבניו.
 לדברי ריש לקיש, שכמותו פסק רבא להלכה, חילקו; אם בתוך כדי דיבור של הראשון ציוה לשני — מועילים דבריו אפילו ציוה לאחד לשון מתנה ולאחד לשון ירושה, אף בשתי שדות. ואם לאחר כדי דיבור (בין ששתק באמצע או שהפסיק בענין אחר, אבל לא כשהאריך לעסוק באותה הקנאה. רמ"ה) — אין מועיל עד שיכלול שניהם פעם נוספת בדבריו, כגון: 'פלוני ופלוני יירשו שדה פלונית ופלונית שנתתם להם במתנה ויירשום' — רק אז לשון המתנה שבאמצע מועילה לשניהם.
 א. כתב הרמ"ה: לאו דוקא בלשון זו, אלא הוא הדין כשנותן לכל אחד שדה אחרת, כגון זה: 'יירש פלוני שדה פלונית ויירש פלוני שדה פלונית שנתתם להם במתנה ויירשום'.
 ב. לפרשב"ם, דוקא אם אומר 'שנתתם' ולא 'ונתתם'. ודוקא אם חוזר על הלשון הראשונה לבסוף, שאז אין לפצל את דיבורו לומר שלזה במתנה ולזה בירושה. ולפירושו, באדם אחד ושתי שדות או שני בני אדם ושדה אחת — לריש לקיש קנו שניהם. רק בשני בני אדם ושתי שדות הצריך ריש לקיש לשון מתנה בתחילה ובסוף (רישב"א).
 אבל ר"י בן מגאש כתב שהוא הדין ב'נתתם'... ויירשום' או 'יירשו... ונתתם' מועיל, ואין צריך לחזור שנית על לשון מתנה. וסובר ריש לקיש שצריך שלשון מתנה תתיחס על כל שדה ולכל אדם, כרב דימי בשם ריו"ה ורב המנונא. וכן דעת הרמ"ה ועוד ראשונים.
 ג. בריא שחילק נכסיו בשטר לשני בני אדם, לאחד בלשון ירושה ולאחד בלשון מתנה — כתב רבנו יונה (קלא). מסתבר שאותו שבלשון ירושה לא קנה. ונראה לכאורה שאין הדבר מוסכם על הכל. ע' להלן קלא].
 מבואר מסוגיית הגמרא (וכן מפורש בראשונים) שאף לשון 'נכסי לך' לשון מתנה הוא, ומועיל על לשון ירושה שעמו ככל הנ"ל.
 א. אם לא הזכיר 'נכסי ל...' וגם לא אמר 'תנו', כגון שאמר 'כך וכך לפלוני' — כתב מהרי"ק (צד ד"ה ואשר כתבת באגרתך. והובא ברמ"א רנ"ב ע"ש) שאין זו לשון מתנה. ולכאורה נראה שאין הדבר מוסכם (ע' בשו"ת הרשב"א ח"ד רי"ג; תוס' להלן קמט. ד"ה דקא). וצ"ע.

ב. לשון הנחת נכסים או עזיבה — כתבו הרשב"א (בשו"ת ח"ב שצב) והרא"ש (בשו"ת פג, ב) שודאי לשון מתנת שכיב מרע היא זו. ואילו מהרי"ק (צד) כתב שאין מועילה לשון הנחה. והרד"ך השיגו. וכתב שמי שרגיל בלשון הלעזות, גם מהרי"ק מודה שמועיל, שכן רגילים בני אדם להשתמש בלשון זו בלעז.

ג. לשון חלוקה, כגון 'חלקו שתי אחיותי...'. — לשון מתנה היא (ע' בשו"ת הרא"ש פג, ה) — עפ"י גמרא לעיל סג.). וכן לשון החזקה — 'יחזיק פלוני', מועיל כלשון נתינה, אפילו שאר השטר נעשה בלשון ירושה (שם פד, 1).

עוד על לשונות שונים במתנת שכיב מרע — ע' להלן קמח-קמט.

ב. שכיב מרע שאמר 'נכסי לך ואחריך לפלוני' — אם הראשון ראוי ליורשו (כגון בנו. או לדעה אחת אפילו בת במקום הבן וכד', כדלהלן) — לדברי רבי יוחנן בן ברוקה שיכול האב להנחיל לאחד מהראויים ליורשו, אין לשני במקום ראשון כלום, שאין זה לשון מתנה אלא לשון ירושה וירושה אין לה הפסק (רב אחא בר עזיא.

וכן אמר רב הונא, וכן הורה רבא — להלן קלג. והלכה פסוקה היא ללא חולק. רשב"א; ריב"ש קסז).

א. אפילו אומר 'ואחריך מעכשו לפלוני' — נראה שאין בדבריו כלום, שכל אשר זכה בו הראשון מחמת ירושה הוא, וירושה אין לה הפסק בשום צד (רשב"א בתדושי ובתשובותיו — ח"א תשד וח"ג קכב; ריטב"א; החינוך ת). ואילו דעת הרמ"ה לחלק בין אם אמר 'מעכשו' אם לאו. וכן כתב הר"ן (כאן ולהלן קלג) לדעת הסוברים שבאומר 'מעכשו' ומכר הראשון, השני מוציא מיד הלקוחות. (וע' גם ברמ"א רמח, ז).

ואפילו לדעה ראשונה נראה שאם פירש שנתן מתנה לאחד מיורשיו, ואם ימות בלא זרע תתבטל המתנה מעכשו ויהיו לפלוני — דבריו קיימים, שהרי מבטל את זכיית הראשון

מעיקרא (עפ"י מחנה אפרים זכיה ומתנה לט. וע' בתשובת הרי"ף ז).

ב. נחלקו הראשונים האם דין זה אמור בלשון סתמית בלבד [כגון 'נכסי לך' או שאמרו לו, נכסך למי, שמה לפלוני, ואמר להם: אלא למי?! — כדלהלן קלג], אבל אם מפרש לראשון במתנה, זכה אחרי השני, שמתנה יש לה הפסק (רשב"ם, ר"ה, או"ז (קכו) בשם ריב"ם, רי"ד קלג). או שמה אפילו באופן זה ירושה היא לראשון ולא מתנה הלכך לא זכה השני (כן כתבו הגאונים, וכן דעת הרמב"ן בפרקנו ולהלן קמט [ומשמע שנקט כן בדעת הרי"ף. וע' בפסקיו פ"ט דף ע. שו"ת הרי"ף בילגוריי קיט; ריב"ש קסז]. ואין הדבר תלוי בדעתו. וגם אין חילוק אם הזכיר על כמה דברים לשון ירושה ועל מקצתם מתנה, או הכל במתנה. עפ"י שו"ת הריב"ש קס).

והרמב"ם כתב (זכיה יב, ב) שאם אמר בפירוש שנתן במתנה שיש לה הפסק ולא בירושה שאין לה הפסק — דבריו קיימים. אבל בלאו הכי, אפילו הזכיר לשון מתנה — ירושה היא. [לדברי ריב"ש (קס), אפילו אמר 'לא משום ירושה אלא משום מתנה' אין מועיל לדעת הרמב"ם, כל שלא פירש שנתן במתנה שיש לה הפסק. ואין כן דעת מחנה אפרים (זכיה ומתנה לט. וכן היא סברת החכם הנמנע בתשובת הריב"ש), אלא כל שנראה מדבריו שלשם מתנה נתכוון — דבריו קיימים. ועוד נחלקו בדעת הרמב"ם, האם בבן יחיד מועילה אמירה זו. ע' נתיב"מ רמח סק"ה]. ויש חולקים וסוברים שבכל אופן אין דבריו קיימים (עראב"ד שם; שו"ת הרשב"א ח"ג קכב — עפ"י הריב"ש קסז. וע' קובץ ענינים טעם שיטה ז).

ולדעת הרמ"ה, אם הזכיר לשון מתנה במפורש, הרי החלק שדינו היה לירש אף ללא המתנה

— ירושה הוא ואין לה הפסק, אבל החלק העודף שלא זכה בו אלא מכת המתנה — לאחר שמת זכה בו השני. [וכיוצא בזה כתבו כמה פוסקים, ששכיב מרע המחלק לבניו כפי מה שראוי להם לירש ופירש לשם מתנה — דבריו בטלים והריהו ירושה שאין לה הפסק. ע' מחנה אפרים זכיה ומתנה לט].

וכתב הריב"ש (קסו קסח סק): כיון שהדבר שנוי במחלוקת הראשונים, היורש הראשון נחשב מוחזק ואין מוציאים מידו. ואפילו היה 'אחריו' הקדש. וכן הורה הרשב"ש (קצ) כדבריו. ג. כתב הבית-יוסף (רנג) עפ"י רש"י (בכתובות סט), שאם אין בנים ואחים לראשון — השני זוכה אחריו. (ואין כן דעת רשב"ם). ויש חולקים (ע' דרכי משה וש"ך שם).

יש מי שכתב שאפילו לדעה ראשונה אין מועיל אלא אם אין לראשון בנים כלל, אבל אם יש לו עתה בנים, אין יכול להקנות אחריו לשני, מפני שאינו בגדר 'עבידי דאתו' כי אין מצוי שימותו הבנים בחייו. וכן כל כיוצא בזה — אם אין הדבר עשוי לבוא, אין מועילה מתנתו (עפ"י דובב מישרים ח"א קיח).

ד. כתב הרמב"ן להוכיח מהסוגיא [דלא כדעת 'מקצת מחברים'], שגם אם השני ראוי ליורשו, אין הפסק לירושת הראשון. וכ"כ הרמ"ה הרשב"א והר"ן ועוד.

ה. כתב הרשב"א: במקום בכור, הואיל ואפילו לרבי יוחנן בן ברוקה אין לאב יכולת להנחיל לפשוטים חלק בכורה, הלכך אין מתנתו באותו חלק ירושה אלא מתנה ולכן דבריו קיימים (ונראה שהוא הדין בסתמא, ולא רק בלשון 'מתנה' מפורשת. וכן הביא שער המלך (נחלות ג, יד) ממנה"י בירב — בתשובה לב).

ובנתיבות המשפט (רמח סק"ד) כתב על פי דברי מהרי"ט וסתימת הפוסקים שגם בזה אומרים 'ירושה אין לה הפסק'. ולא הזכיר דברי הרשב"א.

ו. גם בריא שכתב במתנתו 'מהיום ולאחר מיתה' — דינו כמתנת שכיב מרע, שאם המקבל ראוי ליורשו — ירושה היא ואין לה הפסק. משא"כ במתנת בריא רגילה (ערמב"ם זכיה ומתנה יב, ה; יד; שו"ת רשב"ש קצ).

דין האומר שקל לבני בשבוע — נתבאר בפרטות בכתובות סט-ע.

'נכסי לך ואחריו לפלוני ואחרי אחריו לפלוני' — יתבאר אי"ה להלן קלו.

רז. באלו הלכות אין מועילה חזרה בתוך כדי דיבור?

הלכה, כל תוך כדי דיבור כדיבור דמי חוץ מעבודת כוכבים וקדושין. [ובכלל זה מגדף ומגרש. עפ"י נדרים פי.].

א. רשב"ם פירש 'עבודת כוכבים' במתפיס ומקצה לה דבר, ומשום חומרא דעבודת כוכבים. ור"י פירש שאמר 'אלי אתה' [או ששחט בהמה לע"ז. פסקי הרי"ד] וחזר תוך כדי דיבור, אין מועילה חזרתו וחייב. ואפשר שגזרת הכתוב היא. [לדעת הרי"ד, אין שייכת התפסה והקצאה בעבודת כוכבים אלא כשמסרו לכומרים או הקצוהו שבע שנים. והרמב"ן חולק].

ב. המקדש, פירש רשב"ם שאם קידש אשה בפני שנים וחזר בתוך כדי דיבור ואמר יהא הכסף מתנה ולא קדושין — אין שומעים לו, וחוששים לקדושין מדרבנן. שהחמירו חכמים משום לעז ממזרות אם תנשא לאחר בלא גט. [והוא הדין למגרש, מדין תורה חוזר בו תוכ"ד. אבני נזר אה"ע קפו, ו, ע"ש].

- והר"ן השיגו וכתב שדין תורה הוא זה, והריהי מקודשת לו מדאורייתא, ואפילו לקולא (וכן כתב הב"ח בשם הריב"ש. וכן נקט הבית-שמואל (לה סקנ"ז מט סק"ג, וע' חלקת מחוקק. וכן היא דעת רוב הפוסקים — ע' בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"א פד).
- ג. יש אומרים שאעפ"י שאין מועילה חזרה בתוך כדי דיבור, יכול המקדש לפרש כוונתו (עב"ה אה"ע לח). ויש חולקים (עפ"י בית יוסף שם. וע' אבני נזר אה"ע קפו).
- ד. דוקא המקדש או המתקדשת, אבל עד קדושין חוזר בו בתוך כדי דיבור. 'זוה דבר שלא נסתפק בו אדם מעולם' (שו"ת הריב"ש רסו).
- ה. ישנה דעה שפעולות קנין בחפץ הנקנה, כגון משיכה וחזקה, אין מועילה בהן חזרה בתוך כדי דיבור. והריטב"א דחה דעה זו. (ע"ע עליות דרבנו יונה לעיל קיד; בית יוסף קכט).
- ו. לדברי הרמב"ם (מעשה הקרבנות טו, ובפיה"מ) ועוד ראשונים, אין מועילה חזרה בהקדש בתוך כדי דיבור. [ויש מי שכתב שבהקדש שחל ע"י מחשבה, מועילה חזרה בתוכ"ד (ושב הכהן, יח). ויש חולקים (ע' אחיעזר ח"א כו, א)].
- ז. וכן פסק בספר מחנה אפרים (צדקה ח) לענין צדקה לעניים.
- ז. יש מי שכתב שאין מועילה חזרה בתוך כדי דיבור בקידוש החדש, הואיל והקידוש חל אפילו היו בית דין מוטעים (מנחת חינוך ד, כ).
- ח. שיעור 'תוך כדי דיבור' בכדי גתנת שלום תלמיד לרבו — 'שלום עליך רבי' (רשב"ם רמ"ה ועוד; רש"י ורא"ש שבועות לב; רא"ש ב, ק, עג; רמב"ם שבועות ב, יז ועוד, עפ"י מכות ו וב"ק עג). ויש אומרים 'שלום עליך רבי ומורי' (שטמ"ק נויר שם, מר"ת. וכן לשון הט"ז באו"ח רו סק"ג. וכן נקט פרי מגדים תפ"ו, א בא"א. ולהלכה כתב במשנה ברורה (רו סק"ב ושעה"צ שם) להכריע כרוב הפוסקים 'שלום עליך רבי, ודלא כהט"ז. וצ"ע במש"כ המשנ"ב בסי' רסז סק"ט).

דף קל

רח. המצוה על נכסיו כדלהלן, האם דבריו קיימים?

א. 'פלוני בני יירש כל נכסי או מחציתם.

ב. 'בתי תירש כל נכסי, במקום שיש בן.

ג. 'איש פלוני (שאינו קרובו) יירשני, ויש לו קרובים.

א. האומר על בן בין בניו שיירש כל נכסיו — לדברי חכמים לא אמר כלום, שהתנה על מה שכתוב בתורה [והרי לא נתן מתנה אלא אמר לשון ירושה]. ולדברי רבי יוחנן בן ברוקה — דבריו קיימים (והיה ביום הנחילו את בניו — התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה. אבא חנן משום רבי אליעזר; רבא וי"ג רבה). אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה. וכן אמר רבא (ברי"ף: רבה. ברמ"ה: רב). וכן מסרו בשם רבי שפסק להלכה והורה למעשה.

א. כתב רשב"ם: אין חילוק בדין זה בין אומר לכותב. וכן היא דעת רבנו יונה (קלא). ולהר"ף (ע' בתשובותיו ח"א יב וח"ב קיט) והרמב"ם (נחלות ו, ב), אם כותב כל נכסיו לבנו לא עשאו אלא אפוטרופוס. ולדעה זו, יש אומרים שאפילו כתב לשון ירושה — לא עשאו אלא אפוטרופוס

(עפ"י רמ"ה וריא"ז. ע' גם בשו"ת אגרות משה אה"ע קי, א). ויש חולקים (ערמב"ן קלא:). ע"ע במובא בספר 'עניינות בספרות הגאונים' עמ' 187-184).